

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Дармошук Д. Г.,

*здобувач кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Проаналізовано підходи до розвитку сільського туризму в Україні на засадах формування туристичних кластерів, сформульовано пропозиції щодо реалізації кластерного підходу до державного управління розвитком сфери туризму в Україні.

Ключові слова: державне управління, туризм, сільський туризм, зелений туризм, туристичний кластер.

Darmostuk D. H.,

*Researcher Department of Political Science and Philosophy,
KRI NAPA, Kharkiv*

DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM BY CREATING TOURISM CLUSTER

The approaches to the development of rural tourism in Ukraine on the basis of formation of tourist cluster, formulated proposals for the implementation of the cluster approach to public administration development of tourism in Ukraine.

Key words: governance, tourism, rural tourism, green tourism, tourism cluster.

Туризм усе частіше відіграє роль індикатора політичних відносин між регіонами, стабілізатора партнерських відносин на загальнодержавному рівні. Тому, зважаючи на велике значення туризму, держава визначила його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури, сферою реалізації прав і потреб людини та суспільства, однією з визначальних складових соціально-економічної політики держави і регіонів. На сьогодні в Україні існує низка проблем, котрі не сприяють розвитку туристичної галузі, призводять до суттєвого руйнування економічних і соціальних відносин у туристичній сфері. Це передусім відсутність системи управління в туристичній сфері у зв'язку з невизначеним спеціальним центральним органом виконавчої влади з питань туризму, а також відсутність чіткої державної політики, спрямованої на розвиток зеленого туризму. Проблемою в управлінні туризмом є недосконалість правового регулювання на регіональному та місцевому рівнях, відсутність планів комплексного розвитку туристичних і рекреаційних зон.

Недосконалість системи контролю над діяльністю суб'єктів туристичної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туристичної інфраструктури, невідповідність до міжнародних стандартів якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Проблематика розвитку сільського зеленого туризму для вітчизняної науки є новою, та попри це вона перебуває в епіцентрі уваги багатьох науковців. Найбільший науковий інтерес становлять праці таких вчених, як В. Безсонюк, М. Волошина, Г. Ємець, Ю. Зінько, В. Євдокименко, О. Король, Ю. Кушнір, М. Лендел, О. Любцева, В. Мацол, Т. Пінчук, А. Чудновський.

Аналізуючи сучасні наукові джерела щодо проблематики розвитку державного управління стосовно різних сфер розвитку країни, зокрема і зеленого сільського туризму, можемо зазначити, що вітчизняні вчені у сфері державного управління сформували досить вагому теоретичну основу.

Проблематику державного регулювання розвитку туризму загалом і зеленого туризму зокрема розкрито у працях таких науковців, як В. Бакуменко, В. Бульба, Л. Давиденко, І. Зоріна, В. Квартальов, В. Кифяк, О. Кулініч, Ю. Куц, В. Луговий, Ю. Оболенський, Г. Папірян, М. Пірен, В. Сенін, А. Чечель, В. Холодок та ін.

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування можливості застосування на державному рівні кластерного підходу до розвитку зеленого туризму в Україні.

На території України слово “кластер” почали вживати відносно недавно, і його основне значення полягає в об’єднанні різних елементів в одне ціле з метою досягнення поставленої мети або виконання визначеної функції.

Важливими характерними особливостями кластерів є:

- географічна концентрація (близько розміщені підприємства приваблює можливість економити на швидкій виробничій взаємодії, обмін соціальним капіталом;
- спеціалізація (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності, до якої всі учасники мають відношення);
- множинність економічних агентів (діяльність кластерів охоплює не тільки підприємства, що входять до них, а й громадські організації, фінансових посередників, інститути, що сприяють кооперації, тощо);
- конкуренція та співробітництво (як основні види взаємодії між учасниками кластера);
- досягнення необхідної “критичної маси” в розмірі кластера (для отримання ефектів внутрішньої динаміки та розвитку);
- життєздатність кластерів (розраховані на довгострокову перспективу);
- залученість в інноваційний процес [1, с. 121].

Туристичний кластер являє собою сконцентровану на певній території групу взаємопов’язаних підприємств та структур індустрії туризму й пов’язаних із нею галузей (охорона здоров’я, зв’язок, транспорт), котрі у своїй взаємодії взаємодоповнюють одне одного у процесі створення комплексного туристського продукту регіону.

Туристичний кластер є досить компактною територією зростання індустрії туризму, що характеризується певною туристичною спеціалізацією й надає особливе значення атрактивній (привабливість) складовій кластера. Окрім того, велике значення мають зовнішні комунікації (забезпечення транспортної доступності (близькості) комунікацій усередині кластера) [Там само, с. 63].

Кластерні об’єднання є дуже ефективною формою регіонального розвитку та формою організації інноваційних процесів, адже в такому випадку на ринку конкурують не окремі підприємства, а комплекси, що можуть скорочувати власні витрати за рахунок спільної технологічної кооперації компаній.

Такий вид об’єднань здатний формувати характерний економічний простір, який виконує функції структуроутворювальних елементів глобальної системи, адже має на меті розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення людських ресурсів і капіталу.

Кластер сільського зеленого туризму можна визначити, як сконцентровану на певній території групу взаємопов’язаних підприємств, установ та організацій сфери туризму та гостинності (туроператори, туристичні агенти, засоби розміщення,

харчування) та інших пов'язаних із нею галузей (транспорту і зв'язку, торгівлі та ін.), місцевих органів влади та громадських об'єднань, що взаємодіють.

Сутність кластерної моделі сільського зеленого туризму полягає в забезпеченні комерційної діяльності, вдосконаленні ділових взаємин та досягнення між учасниками кластера нерозривного та взаємозалежного співробітництва. Також кластерній моделі сільського зеленого туризму притаманне дотримання умов рівноправності та створення умов для зростання конкуренції на ринку сільського зеленого туризму.

Основним завданням кластера суб'єктів господарювання сільського зеленого туризму є навчання, фінансування, маркетинг, усебічна підтримка розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Учасниками кластера сільського туризму можуть бути не лише самостійні власники садиб, але й сільські дорадчі служби, тобто підприємства, до обов'язків яких буде входити надання консультаційних послуг щодо організації, провадження сільського туризму.

Кожен з учасників кластера сільського туризму виконуватиме чітко встановлену функцію – у процесі формування та реалізації туристичного продукту сільського туризму, при цьому члени кластера будуть тісно пов'язані між собою. Як учасники кластера сільського зеленого туризму можуть функціонувати сільські дорадчі служби – підприємства, що надають консультаційні послуги, у т. ч. щодо навчання, маркетингу послуг сільського туризму тощо.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати ефективну підтримку всіх учасників кластера у процесі організації сільського туризму. Крім того, до їхньої компетенції має бути включено проведення стандартизації та сертифікації закладів розміщення туристів у сільській місцевості, оцінювання якості продукції та послуг, відповідність до певних стандартів. Кредитними спілками, заснованими шляхом об'єднання майна та інтересів громадян, надаватимуться кошти для фінансування розвитку суб'єктів господарювання сільського туризму [2].

Значущість кластерного підходу до організації сільського туризму полягає в тому, що він приділяє велику увагу територіальному та соціальному аспектам економічного розвитку, пропонує ефективні інструменти стимулювання регіонального розвитку, унаслідок чого зростає зайнятість, підвищується конкурентоспроможність регіональних виробничих систем, зростають бюджетні надходження.

Переваги створення кластера сільського туризму полягають у тому, що з різних підприємств (власників садиб, представників сфери послуг, місцевих майстрів), державних органів та органів місцевого самоврядування, громадськості утворюються об'єднання, які за рахунок координації спільних зусиль можуть ефективно створювати й реалізувати туристичний продукт сільського туризму, наслідком чого буде всебічний розвиток сільських територій через ефективне використання ресурсів.

Тому у процесі створення якісного продукту сільського туризму в Україні потрібно об'єднувати зусилля представників різних галузей, що пов'язані між собою спільною метою.

Отже, переваги упровадження кластерної моделі сільського туризму такі:

- раціональне використання місцевих ресурсів;
- залучення нових внутрішніх та зовнішніх інвестицій;
- підвищення конкурентоспроможності підприємств і регіону в цілому та збільшення обсягів виробництва місцевого продукту;
- розширення міжрегіонального обміну;

– поєднання зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємницьких структур та громадських організацій з метою розвитку сільського туризму;

- спільність використання кадрового потенціалу;
- спільність використання ресурсів;
- збільшення кількості програм підготовки персоналу та підвищення його кваліфікації;
- зниження собівартості послуг сільського туризму за рахунок преференцій, що надаються учасникам кластера;
- узгодження тактики і стратегії бізнес-діяльності;
- розроблення та впровадження сумісних маркетингових та рекламних заходів;
- просування туристичного бренду свого регіону;
- участь у туристичних ярмарках, виставках;
- збільшення можливостей для інноваційних форм та напрямів діяльності у сфері сільського зеленого туризму [3].

Тож, створення кластерів у сфері сільського зеленого туризму є одним із найважливіших методів інноваційного розвитку туристичної галузі, методом об'єднання традиційних і нових форм організації сільського зеленого туризму та методом раціонального використання природного потенціалу регіону.

Незважаючи на збільшення зацікавленості органів державної влади та громадськості у використанні нових виробничих систем, що спрямовані на підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів, зростання кількості кластерів сільського туризму відбувається досить повільними темпами.

У багатьох областях України процес кластеризації розпочався, але не набув значного розвитку через відсутність державних бюджетних надходжень на розвиток кластерів сільського зеленого туризму. Зараз є невеличкі кластери на території Поділля, Прикарпаття, у Південному регіоні, але відсутня їхня розповсюдженість по всій території України.

Водночас в європейських країнах існує активна практика державної допомоги процесу кластеризації сільського туризму шляхом перенесення половини витрат на формування та розвиток кластера на національний бюджет.

В Україні це неможливе через відсутність чіткої національної стратегії кластеризації економіки та відсутність практичного використання плану кластерного розвитку країни, виконання якого повинне контролюватися національним урядом. Такі стратегії, концепції та закони вже функціонують у Білорусі, Казахстані, Узбекистані, Азербайджані та інших країнах.

Для створення кластера сільського туризму потрібно здійснити комплекс законодавчих, економічних і гуманітарних заходів та забезпечити базові умови регіонального розвитку.

Створюючи туристичний кластер у сфері сільського туризму, необхідно дотримуватись певного алгоритму.

Першим кроком під час створення туристичного кластера є необхідність проведення аналізу туристичного потенціалу території, що включає:

- ревізію наявних туристичних ресурсів;
- визначення слабких та сильних сторін, загроз і можливостей, тобто SWOT-аналіз наявного комплексу сільського зеленого туризму;
- порівняння наявного комплексу ресурсів для забезпечення туристичної галузі з туристичними ресурсами інших регіонів, країн.

Далі необхідно здійснити вибір стратегії розвитку сільського туризму, дослідивши:

- наявні умови для розвитку сільського зеленого туризму;
- потенціал маркетингового позиціонування;
- атрактивність ресурсів для сільського зеленого туризму;
- транспортну близькість до головних цільових ринків;
- рівень розвитку комунікацій усередині території.

Також необхідне розроблення програми розвитку кластерів сільського туризму із зазначенням конкретних (за темами) складових її упровадження, тобто заходів із розвитку:

- атрактивності кластера;
- продуктивної системи комунікацій і взаємодії між підприємствами туристичної індустрії;
- транспортної складової кластера, котра забезпечує вихід кластера на головні цільові ринки;
- а також заходів з організації розвитку кластерної інфраструктури [4, с. 113].

Наступним кроком під час створення кластера у сфері сільського туризму має бути розроблення інвесторами (у даному випадку власниками садиб) та органами влади (обласними та районними державними адміністраціями) інвестиційних проєктів для розвитку кластера сільського зеленого туризму.

Під час розроблення та упровадження інвестиційного проєкту інвестор повинен:

- досягати цілей проєкту відповідно до його ролі в кластері;
- забезпечувати економічний ефект;
- забезпечувати соціальний ефект;
- дотримуватись строків реалізації проєкту.

У свою чергу, органи влади, тобто обласні та районні державні адміністрації повинні:

- підготувати інвестиційний майданчик, тобто забезпечити повноту документації з питань прав власності, умов використання земельної ділянки, інформації про наявні комунікації та ризики;
- забезпечити прозорість системи необхідних узгоджень діяльності власників садиб з органами влади;
- організувати систему заходів із підтримки проєкту (наприклад, податкові пільги, спеціальні кредити та ін.) [5].

Зазначу, що під час реалізації програми виникає об'єктивна необхідність у моніторингу всіх етапів її втілення. Для формування кластера сільського зеленого туризму необхідно мінімум три роки, але необхідність таких часових витрат компенсується доцільністю та виправданістю формування кластерів.

Отже, для ефективного функціонування кластерів у сфері сільського туризму в Україні, необхідно з боку держави:

- проводити реформування державного управління з метою зниження бюрократії та створення результативного механізму боротьби з корупцією;
- розробляти та забезпечувати реалізацію національної стратегії та програми підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів шляхом формування й розвитку інноваційних та туристично-рекреаційних кластерів;
- організовувати законодавче забезпечення, сприятливе для розвитку сільсько-го зеленого туризму, на засадах співпраці органів влади, власників садиб, громадських організацій та місцевих громад;

- сприяти розвитку партнерських відносин між органами влади та власниками садиб у процесі формування кластерів;
- забезпечувати розвиток підготовки та перепідготовки кадрів у сфері сільсько-го зеленого туризму;
- проводити фундаментальні наукові дослідження з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку кластерів сільського зеленого туризму;
- створювати національну та регіональні ради конкурентоспроможності для координації діяльності національних та регіональних кластерів;
- активізувати використання підтримки Міжнародної організації ООН, ЮНІДО, ЮНЕСКО та Європейського Союзу у сфері розвитку сільського зеленого туризму;
- підтримувати ініціативи власників садиб та інших регіональних підприємців щодо об'єднання технологічного та інтелектуального потенціалу на основі кластерної моделі.

Безперечно, можливі й негативні наслідки організації кластерів сільського зеленого туризму, виникнення яких може знизити конкурентоспроможність аналізованої галузі, серед яких:

- уразливість (спеціалізація може викликати вразливість регіону);
- ефект замкнутості (упевненість щодо локальних контактів провокує зневажання зовнішніх зв'язків та замкнутість);
- негнучкість;
- зниження конкурентних тисків (сприяє зменшенню рушійних сил інновації);
- синдром самодостатності (звикаючи до минулих успіхів, кластер може бути не в змозі розпізнати тенденції, що змінюються);
- внутрішній спад [1].

Отже, організація кластерів сільського зеленого туризму має стати перспективним довгостроковим програмним завданням державної політики, успішність якого також залежить від поєднання зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадськості, власників садиб, що сприятиме усуненню соціальних та економічних проблем сільських територій.

Список використаних джерел

1. Рипкема Д. Д. Экономика исторического наследия. Практ. пособие для руководителей / Д. Д. Рипкема; пер. с англ. М. В. Боганькова; науч. ред. А. П. Кудрявцев. М.: Билдинг, 2006. 156 с.
2. Про затвердження державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 верес. 2007 р. № 1158//Офіц. вісн. України. 2007. № 73. С. 7.
3. Биркович В. І. Державне регулювання сфери туризму на регіональному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 – механізм державного управління. Запоріжжя: ГУ "Запоріж. ін-т держ. та муніцип. управління", 2007.
3. Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583//Офіц. вісн. України. 2002. № 18. С. 143.
4. Про туризм: Закон України від 15 верес. 1995 р. № 324/95-ВР // ВВР України. 1995. № 31. Ст. 241.
5. Мельниченко С. В., Єременко А. Ю. Соціально-економічне значення та проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Київ: Вид-во УАДУ; Міленіум, 2002. 262 с.

Надійшла до редколегії 11.11.2016 р.